

17448

1889

37(47.925)

p-75

1101. Carm
1101

1101

БИБЛИОТЕКА
ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ
Академии Наук
СССР

2001 292
Ա. Իսահանյան

ՊԱՐՈՆ ԳԻՆԱՑՈՒ ԻՆՔՆԱԿՈՋ ՀՈԳԱՐԱՐՁՈՒՑ ԲՐՈՇԻՐԻ ԱՌԹԻՒ.

Պ. Գիւղացին, չը բաւականաւոր իմ տուած պատասխանով, որ ղեկեղուած է «Նոր-Պար»-ի 221 համարի մէջ՝ առանձին բթօլութիւնով աւելի երկարաբանութեամբ կրկնելով նոյնը ստիպում է ինձ պատասխանել իւր տեսակով: Պ. Գիւղացին զպրոցի փակման և բացման պատմութիւնը համառօտակի անցնելուց լիտու, զալիս է կանգնում ուղղակի Նորին վահագնութիւնից զպրոցների համար տուած հրահանգի վրայ, որտեղ որպէս թէ նրա մի չօդուածում ասուած է. «Ո՛ր եկեղեցւոյ անուամբ բացուած է զպրոցը, նոյն եկեղեցւոյ պարտքն է իւր միջոցներով պահպանել նրան և ալլն և ալլն»: Մեր երկսեռ զպրոցները բացուած լինելով սբ. Յովհաննէս մայր եկեղեցւոյ անուամբ, նրա իսկ պարտականութիւնն է պահպանել նրանց իւր միջոցներով: Այդ ընդունեցինք. չը հեռանանք ալլ հրահանգից: Պ. Գիւղացի, խնդրեմ ասէ՛ք՝ ալլ հրահանգի մէջ կա՞յ արդեօք աշնալիսի մի չօդուած, որտեղ իրաւունք տրուած լինի զպրոցների հոգարարներին կալքեր կառավարել, փող աւելացնել, տոկոսով տալ, զբաւական վեր առնել: Եթէ սբ. Յովհաննէս մայր

2010

37(47.925)

Ի-75

եկեղեցւոյ պարտքն է կառավարել իւր դպրոցները, ուրեմն հասկանալի է, որ հոգաբարձութիւնն առանձին գանձարան (касса) չը պիտի ունենայ, այլ նրա կասսան պէտք է լինի եկեղեցին. բայց մեղանում հակառակն է տեսնուած. հոգաբարձութիւնն տոկոսով տուած փող էլ ունի: Պ. Գիւղացի, խէր ընի, ինչ էք լսել, որ մէկ մէկ համարում էք ապարդիւն ժողովները և դուրս բերում միայն աչն, որպէս թէ՛ ևս հրաժարուել ևմ փող տալուց, ինձ պատկերացնելով թշնամի դպրոցին. միթէ եկեղեցւոյ չահերը դուր վատնելուց պաշտպանելը վատ բան է: Մոռացութեան էք տուել և մեր մասնաւոր խօսակցութիւնը, որից հետեւեցաւ աչն, որ դուք իրաւունք չ'ունենալով, իբրեւ ինքնակոչ հոգաբարձու, արտաքույ իրաւանց, մտել էք հոգաբարձական ժողովի մէջ, (ի հարկէ աչն էլ աչն ժամանակ, երբ խնամու տունը հարկաւոր է եղել դպրոցի համար վարձելու). ինչի չէք գրում և աչն, որ միշտ առաջարկել ևմ, թէ թող հոգաբարձութիւնը իւր ունեցած գումարը լանձնի եկեղեցւոյն, հրահանգի համաձայն եկեղեցին թող պահպանի դպրոցները. ով է մեղաւոր, որ հոգաբարձուները իրենց կամապաշտութեամբը, հակառակ վիճակաւոր Առաջնորդի հրամանին, չեն կամենում լանձնել եկեղեցւոյն, թէև ալս մասին Սրբազան Առաջնորդը քանիցս հրամայած է, ինչպէս և անցեալ ամի դեկտեմբեր ամսում կրկնել էր իւր նախկին հրամանը հոգաբարձութեան նախագահ և չաջորդ բարձրապատիւ Գրիգորիս հայր սուրբին՝ սորա Տփիսխում եղած ժամանակ: Նախագահը Տփիսխից վերադառնալով, լալտնեց Նորին Բարձր Սրբազնութեան հրամանը. կատարուեց արդեօք. ոչ: Զար-

մանալու բան. մեր հոգաբարձուները կամենում են Առաջնորդի հրամանը ուրիշների համար պարտադիր անել, իսկ իրենց համար ոչ. եթէ հոգաբարձուները իրենց վարմունքով պատճառ են դառնում դպրոցների նեղ դրութեան, ով է մեղաւոր: Միթէ ևս լանցանք ևմ գործել, որ Զեր ահնարկած ժողովներում հոգաբարձութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել ևմ դպրոցների աղբիւրների սպառուելու վրա: Քանիցս չալտնել ևմ թէ հոգաբարձուներին և թէ նախագահին, որ փողոցում վերջացնել տան անկնիք արդելուած մոմ ծախելը և միշտ լսել ևմ պատասխան՝ թէ հնար չը կալ. չը գիտեմ պ. Գիւղացին աչնաւդ էր, թէ ոչ. (ախ, կարծեմ աչնաւդ չէր, որովհետև ալդ օրը իւր խնամու տունը դպրոցի համար վարձելու հարց չը կար): Առաջարկեցի, որ հոգաբարձուները խոստովանին իրենց անկարողութիւնը, ևս գրաւականով կը պարտաւորուիմ վերջացնել: Այս իմ առաջարկութիւնը ի հարկէ չէր չարգուիլ, քանի որ խնամութիւն պահելու սովորութիւնը սորանց մէջ ևս թագաւորած էր: Հանելուկը շուտով պարզուեց, երբ նշանադրութեան հանդէս կար հոգաբարձու Մ. Գ.-ի քրոջ տանը. աչնաւդ թէ հոգևորականաց և թէ հանդիսականաց անկնիք մոմ էին բաժանել. ալդ մասին հանդիսականների կողմից աղմուկ բարձրացաւ. աղմուկը դադարեց նրանով, որ հոգաբարձուն խոստացաւ տալ տուգանք լօգուտ դպրոցին տասն ռուբլի. դպրոցը ստացաւ թէ ոչ: Ի հարկէ ոչ: Միւս հոգաբարձու քահանայի մօրաքրոջ տղի հարսանիքում ևս նոյնը պատահեց: Ինչ մնում է հոգաբարձու Ղ. Ս. Յ.-ին, սորա գուսարն էլ, որ աշակերտուհի է օրիորդաց դպրոցում, տանից անկնիք մոմ վերց-

րած գալիս է դպրոց, որ աշնտեղից գնալ եկեղեցի. իւր ընկերակից աշակերտուհիները նկատելով մոմի անկնկթ լինելը, բռնում են ձեռքն ու չափոնում ուսուցիչներին: Եթէ հոգաբարձուները իրենք են նպաստում անկնկթ մոմ վաճառելուն՝ ինչպէս կ'արգելեն:

Անցեալ տարի լոգոսոս դպրոցի պարահանդէս կադ-մուեց, ժողովրդից բաւականին դուժար ժողովուեց, զըս-րոցը ինչ ստացաւ—50 կոպ. փնաւ. պատճառը իրենց չափոնի կը լինի: Հոգաբարձուների անտարբերութեան և անհաշիւ գործողութեան մէջ նոյն ինքն «ինքնակոչ» հո-գաբարձուն չէր մեղադրում, միթէ մոռացել է. որ մէկը համարեմ:

1887 ամի սեպտեմբեր ամսում, երբ ժողովրդի մի մասը ժողովելով չաջորդարանը վճռեցին տալ դպրոցին 1200 ռուբլի, այն ժամանակն էլ չէի ուզում տալ, պնդելով իմ իրաւացի պահանջման վերաջ. բայց տարածամ լինե-լու պատճառաւ վճարեցի հետզհետէ 1200 ռուբլին, միշտ կրկնելով հոգաբարձութեան նախագահին թէ՛ եթէ հրա-հանդի և Սրբազան Առաջնորդի հրամանի համաձայն հո-գաբարձութեան մօտ գտնուած դրամական հաշիւները չը չանձնուի եկեղեցուն և հոգաբարձուները դպրոցների եկա-մուտները արթուն հսկողութեամբ չը ժողովին՝ ես ինձ պարտաւոր չեմ համարիլ առաջիկայ տարին մի բան տալ. աչլպիսով շարունակեց մինչև անցեալ ամի նոյեմբեր ու դեկտեմբեր ամիսները: Նոյն թուի հոկտեմբեր ամսին, երբ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՆ Գանձակումն էր, հոգաբար-ձուները բանաւոր մի քանի արտօնութիւններ ինդրեցին: Նորին Օծութիւնը բարեհաճեց հրամայել, որ գրաւոր դի-

մոն իրեն. արդեօք հոգաբարձուները դիմեցին: Ո՛չ: Ի՞նչ կը դիմէին, քանի որ իրենց կառավարութեան ընթացքը բոլորովին հակառակ էր Նորին Վեհափառութիւնից տը-ռած հրահանգին. ընդհակառակն դիմում են Սրբազան Ա-ռաջնորդին և ստանում մի առաջադրութիւն, որ սուրբ Յովհաննէս եկեղեցին ի թիւս միւսոց օժանդակէ դպրո-ցին 1500 ռուբլիով *): Այդ մասին ստանում եմ հոգևոր կառավարութիւնից չ8-ն նոյեմբ. 1888 ամի № 763 հրա-ման, որին չադարարութեամբ ի 14-ն դեկտեմբերի նոյն ամի պատասխանում եմ. բնթրեցողներին աւելի ծանօ-թացնելու համար չադարարութեանս հետ՝ այն նոյնու-թեամբ արտադրում եմ:

«Ատեանդ հրամանաւ չ8-ն նոյեմբեր ամսուս, № 763, հիմնուելով վիճակաւոր Առաջնորդի առաջադրութեան վե-րայ ի 4-ն նոյեմբեր ամսուս № 711, հրամայէ ինձ նպատամատուց լինելով սբ. Յովհաննէս մալր եկեղեցուց արդիւնքից ամ չամէ անխափան հատուցանել տեղուս երկսեռ դպրոցաց մի հաղար հինգ հարիւր ռուբ. ըստ

*) Ծանօթ. Արդեօք ուսումնարանը ո՞րքան ծախք ունէր ու ո՞րքան եկամուտ, որ հոգաբարձութիւնը իւր ժողովի մէջ վըճ-ւեց սուրբ Յովհաննէս մայր եկեղեցու վերայ 1500 ռուբլի, սուրբ Լուսաւորեջ և սուրբ Գէորգ եկեղեցիներէ վերայ 500-ական ռ., ընդամենը 2500 ռուբլի: Արդեօք այս հաշիւն ուղիղ էր, քանի որ հոգ. նախագահի ցոյց տալով հակառակն էր երեւում և երբ հաջք բարձրացաւ, թէ քանի որ այս բան պահանջ չը կայ, աւե-լորդ փորը Ե՛նչ պէտք է լինի, պատասխան ստացեաց թէ՛ աւե-լորդը կը մնայ դպրոցի գանձաւարանում: Ահա թէ ինչի է ձեռ-տում մեր հոգաբարձութիւնը:

36084-66

օրինակի սբ. Լուսաւորիչ և սբ. Գէորգ եկեղեցեաց քաղաքիս: Առ այս պատիւ ունիմ խոնարհաբար չափունել թէ՛ տնօրէնութիւն Սրբազան Առաջնորդի սուրբ է մեզ համար ու միանգամայն պաշտելի, քանի որ գործադրուում է մանկտեաց լուսաւորութեան համար. բայց և այնպէս քանի մի հանգամանք, որ գուցէ անչափ է բարձրագոյն հոգևոր իշխանութեան, աւելորդ չեմ համարում չափունել, որ եթէ մեր դպրոցների հոգաբարձուների անհոգութիւնն ու թուլութիւնը չը լինէր, գուցէ դպրոցները չը կարօտէին այսպիսի մեծաքանակ օժանդակութեան: Ամենազիջաւոր աղպիսի մեծաքանակ օժանդակութեան համար էր աւելի քան 2000 ռուբ., ալժամ այնքան ընկած է, որ չէ բերում արդիւնք ոչ աւելի քան 1100 ռուբ., ըստ որում խնամութիւն պահպանելով և անհոգ գտնուելով՝ վաճառականները արտաքուս իրաւանց վաճառում են անկնիք մոմեր, իսկ հոգաբարձութիւնն ամենեւին միջոցների չէ դիմում նոցա առաջնառնելու: Գանձակեցի ոմն, որ անհ երեք տարուց աւելի է պարտ է 700 ռուբ. հոգաբարձութիւնն ցարդ ոչինչ հոգս չէ արած այն փողը նորանից ստանալու. բացի այդ, իրա մօտ եղած գումարն առանձին գրաւականով տուած լինելով տոկոսով՝ ստանալու համար ամենեւին չէ մտածում: Թողնում եմ դեռ ևս այն, որ այս տարի քանի անգամ չօգուտ դպրոցի պարահանդէս կազմեցին, ժողովրդից ժողովել են աւելի քան 200 ռուբ., դպրոցը աչգ գումարից փոխանակ շահուելու, լսում ենք, որ 50 կոպէկ էլ պարտ է մնացել իրենց չափունի պատճառներով: Խնչպէս երևում է, մեր դպրոցների հոգաբարձութիւնը արիաջանութիւն և գործունէութիւն իրենց պարտականութիւնից դուրս համա-

րելով, փոխանակ ունեցած միջոցները զօրեղացնելու, ունեցածն էլ կորցնելով՝ պատրաստի գումարի ետևից է ման գալիս: Ի հարկէ, եթէ կուրօրէն կատարելով հրամանը դպրոցների կարևոր ծախքերը եկեղեցիների արդիւնքից հողալով պահպանենք նորա գոյութիւնը, երկու կողմից կը վնասուենք՝ մէկ, որ դպրոցների աղբիւրները անհոգութիւնից սպառուելով ապագայում կ'ոչնչանան, միւս, որ եկեղեցիքը հարստահարուելով հետզհետէ ուժասպառ կը լինին, որոց գումարը ապագայում շատ հարկաւոր է մեզ. եթէ այժմ խնայողաբար չը վարուենք, ապագայում միջնակարգ դպրոցի վերածելու լուսից բոլորովին կը ջրկուենք: Այս ամենը աչքի առաջ ունենալով, և եկեղեցւոյ շահերը պաշտպանելով, որ ի դուր կորուստի է մատնւում, անկարող եմ լինում եկեղեցւոյ գումարից օժանդակել դպրոցներին, մանաւանդ այս սուղ միջոցում, որ եկեղեցին ինքն էլ դրամական կարիք ունի. եկեղեցւոյ պատկան շինութիւնը, որ բոլորովին դեռ չէ աւարտուել, ունի դեռ ևս կարօտութիւն ծախուց, բաղանիքը, որ հետզհետէ քաջացուելով փլուելու վրա է, կարևոր է վերանորոգել: Քաղաքական կառավարութիւնը քանիցս կարգադրած և հրամայած է աղ մատին, իսկ ես այսօր, վաղը ձգելով ժամանակ եմ խնդրել մինչև վարուենք, հակառակ դէպքում, չափունի օրինաց համաձայն, արձանագորութիւն կը կաղմեն և կը քանդեն, և դորա համար բաւական փող է հարկաւոր: ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ինչպէս բարեհաճեց նկատել, կարևոր է շինել երկսեռ դպրոցներ և չափազարան. այս ամենը ի կատար ածելու համար անշուշտ կարևոր է խնայողաբար շարժուել: Այս-

պիսի սուղ միջոցներում եկեղեցապատկան գումարները ծանր եւ համարում գործադրել և, ի նկատի առնելով վերադառնալ հանգամանքները, դժուարանում եւ աղքատի մեծաքանակ գումարով օժանդակել զպրոցներին: Այս մասին լալտնելով հոգևոր Ատենիդ, խոնարհաբար խնդրում եւ այս լալտարարութիւնը առաջի առնել ի տնօրինութիւն Սրբազան Առաջնորդի. ես լուս ունիմ, որ Նորին Բարձր Սրբազանութիւնը պաշտպան լինելով շահուց եկեղեցւոյ և զպրոցներին՝ հարկաւոր տնօրէնութիւնը կ'անի:

Չը գիտեմ հոգևոր կառավարութիւնը ինչ կարգադրութիւն է արել. սպասում էի պատասխանին: Հոգաբարձութեան նախագահ հայր սուրբն անցեալ ամի դեկտեմբեր ամսում Տփլիսից վերադառնալով լալտնեց, որ Սրբազան Առաջնորդի հրամանի համաձայն պէտք է բոլոր հայիկները լանձնուի եկեղեցւոյն և ցոյց տուց մի ինչ որ օրագիր, որով հոգաբարձութիւնը վճիռ է կալացնում լանձնելու համար. այն օրից ցարդ սպասում է իրազորմանը: Տեսնելով, որ Սրբազան Առաջնորդի հրամանը կատարւում է և հրահանգի համաձայն սբ. Յովհաննէս եկեղեցւոյ վերաջ պարտք է մնում կառավարելու իւր զպրոցները՝ իսկոյն հատուցի 500 ռուբ.: Այժմ միայն տեսնում եմ, որ հոգաբարձութեան կողմից ալդ էլ մի նոր տեսակ մեքենադործութիւն էր եկեղեցու ալդ փողը ստանալու համար: Պ. Գիւղացին մի քանի հոգուց ստորագրած վճիռը օրինաւոր համարելով և նոյնը Սրբազան Առաջնորդի կողմից պաշտպանութիւն գտած լինելով՝ ինձ մեղադրում է, թէ ինչպէս ես համարձակուել եմ իշխանաւորի լարդանքով վերաբերուած ժողովի վճռի դէմ խօսել:

Ալդ դեռ հարց է, պ. Գիւղացի. Սրբազան Առաջնորդը արդեօք ալդ ժողովրդական վճռի երեսը տեսել է, թէ հիմնուել է միայն հոգաբարձութեան լալտարարութեան վերաջ: Հաւաստի եմ, որ հոգաբարձուները իրենք էլ կարմրած կը լինէին իրենց պաշտպանի հետ, եթէ ալդքան փոքր թուով ստորագրութեան թերթը առաջարկէին Սրբազանին՝ նրան ժողովրդական վճիռ համարելով. բայց թէ ինչ գոյնով են դրել իրենց լալտարարութիւնը՝ չը գիտեմ. ախոս որ պ. Գիւղացին ալդ չէ պարզաբանել. ցանկալի է իմանալ, հոգաբարձութիւնը լալտնել է Առաջնորդին, թէ իրենց մօտ եղած գումարը տոկոսի մէջ է, թէ ցարդ չէ լանձնել նրան եկեղեցւոյ վարչութեանը և թէ մինչև անգամ շատ վաղուց ժամանակը լրացած պարտավորահակի գումարը և ապառիկները թէ նուիրատուութեանց և թէ թատրոնի ներկայացումից մնացած չեն ժողովում, ալ դիմելով աշխատում են եկեղեցւոյ կողմէիները սպառել:

Չեմ ուրանալ ասածս և չեմ էլ կարող լսել նրան լեղաջրած, ինչպէս պ. Գիւղացւոյ սովորութիւնն է: Նրբ հոգաբարձութեանը առաջարկեցի իրենց մօտի եղած գումարը ծախսել և ապա դիմել եկեղեցւոյ օժանդակութեանը, հոգաբարձուները պատասխանեցին, թէ իրենց մօտ գումարը տոկոսով է տուած, ալժմ ստանալ անկարելի է, թէ և պալմանին համաձայն մաս առ մաս պէտք է ստանալ: Հարց է, իւրաքանչիւր մասը իրա ժամանակին ստացուած է, թէ աչտեղ էլ խնամութիւնը մեծ դեր է խաղում, պատասխանեցի: Հոգաբարձու Ղ. Ս. Յ. քեռակալի 700 ռուբ. և ուրիշ ապառիկներն էլ տոկոսի մէջ են, ինչի չէք ստանում. եթէ ալդպէս է, եկեղեցւոյ գումարն էլ իսկապէս

տոկոսի մէջ է, ահա ձեզ տոմարը: Իմ առաջարկութեանս՝ թէ ինչի նուիրատուների ապառիկները և պարտամուրհակի փողը չեն ստանում, նոքա, Գիւղացու պէս, իմ իրաւունքից դուրս համարելով՝ աչդ հարցերը առանց պատասխանի թողնելով, ուղղակի ասացին՝ եթէ չը տաս փողերը, դպրոցները կը փակուեն: Ես պատասխանեցի. եթէ անկարող էք կառավարել կամ հեռացէք կամ փակեցէք. ով կարող է նա կը բանալ և կը կառավարէ. ես չեմ ասել՝ ծախեցէք տոկոսաբեր թղթերը, ալ ասել եմ՝ չանձնեցէք եկեղեցուն, եկեղեցին կը պահպանէ դպրոցները — ահա իրողութիւնը:

Որպէս զի հարցը պարզեմ, կրկնում եմ. մեր հոգևոր ծխական դպրոցները կառավարելու համար ՎԵՀԱՓԱՌԻԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՒՅ տուած հրահանգի մէջ դպրոցները պահպանելու պարտականութիւնն դրած է եկեղեցիների վերաջ. ոչ մի լօղուածում չը կալ լիշատակած, թէ ուսումնարանը կարող է դրամադուխ ունենալ: Հասկանալի է, որ հոգաբարձուների մօտ չը պէտք է մնալ աւելորդ որոնք է կոպէկ, ալ դա պէտք է լինի եկեղեցու մէջ, ըստ որում եկեղեցին է ուսումնարանի պահպանողը կամ լաւ ևս ասել՝ դանձարանը: Մեր Գանձակ քաղաքը դպրոցների փակուելուց առաջ ունենալով իրա մօտ գումար, չը կամեցաւ՝ ենթարկուելով սրբազան Սինօղի ընդհանրական հրամանին՝ չանձնել տեղական հոգևոր իշխանութեան տրնօրէնութեանը. դպրոցները բանալուց վետոյ դարձեալ չը կամենալով հետեւ հրահանգի կանոններին և վիճակաւոր Առաջնորդի հրամանին և չանձնել եկեղեցու վարչութեանը՝ իզուր պատճառ է դառնում դպրոցների անելանելի դրութեան և այս անախորժ անցքերին:

Գալով աղքատանոցի գումարի մասին. պ. Գիւղացին ասում է, որ աչդ հիմնարկութեան գործունէութիւնը 1884 թուականում դադարելուց վետոյ, նորա հիմ. գումարը մօտ 7000 ռ. նախ չանձնուեց. մի վաճառականի և ապա հոգևոր իշխանութեան կարգադրութեամբ ինձ և ալին: Նախ քան ինձ չանձնելը, թէ որ վաճառականին են չանձնել՝ չը գիտեմ. միայն աչքանը գիտեմ, որ ես տեղական հոգևոր կառավարութեան հրամանի հետ ի 17-ն չունիսի 1885 ամի № 326 ստացել եմ 12 հատ մասնաւոր ու գրաւականեալ պարտամուրհակներ 6714 ռ. 70 կոպ. և պատրաստի դրամ 171 ռ. 96 կոպ. հոգևոր կառավարութեան հրամանի համաձայն, պարտաւոր էի ժողովել պարտատէրներից աչդ գումարը. ինձ չալունի պատճառներով չը ժողովեցի, լաւ համարելով նոյն անձանց վերաջ թողնել տոկոսով. աչդ գործով հետաքրքրուողներին միշտ աշխատել եմ բաւականութիւն տալ: Շատերից մինը ասեմ. 1886 ամի նոյեմբեր ամսումն նախկին չաջորդ Անանիա վարդապետի նախագահութեամբ հոգաբարձական ժողով կար. աշխտեղ կալին և մասնաւոր անձինք: Հարց բարձրացաւ աղքատանոցի փողերի մասին. ես իսկոյն հանեցի հոգևոր կառավարութիւնից ինձ չանձնած հրամանը և նորա հետ ուղարկած պարտամուրհակները. երբ մի առ մի հաշուելով տեսան, որ ինձ չանձնած գումարը նոյնութեամբ մնում է առանց ժողովելու, շատերի նման իրանք էլ կարծել են, թէ իմ սեպական առևտրի մէջ եմ բանացրել: Աչդ չուր, որով ցանկանում էին ինձ կարմրացնել, իզուր անցաւ. ժողովականներից ոմանք սկսեցին ինձ մեղադրել թէ ինչի չեմ ժողովել գումարը. իսկ հոգ. պ. Մելիք-

Բէկլարեանցը ներողութիւն խնդրելով մի քանի խօսք ասեց, ի միջի ալոց պաշտպանելով ինձ ալն տեսակէտից՝ թէ ես բողոքովն արդարացնում եմ պ. Սահակեանցին, որ փողերը չէ ժողովել, ըստ որում դեռ ես չը ժողոված՝ աւսքան բամբասանքի է ենթարկուել, եթէ ժողովէր և պատրաստի ունենար իրա ձեռքին, ո՞վ գիտէ քարկոծուէր: Վերջացնելով իրա խօսքը զիմեց ինձ ասելով՝ «հրապարակաւ ներողութիւն եմ խնդրում, որ բամբասել եմ Զեզ»: Միւս հոգ. Ղ. Ս. Յովհաննիսեանցն էլ իրա տեղից վեր կենալով բռնեց ձեռքս և ասաց. «ես ես ներողութիւն եմ խնդրում, որ իզուր բամբասել եմ քեզ»: Իսկ նախագահ Անանիա վարդապետը ուղղակի ասաց. «ազնիւ մարդիկ երբէք մարդի ետեից չեն խօսիր»: Պ. Գիւղացի, միամիտ կանգնեք, այժմ էլ նոյն դրութեան մէջ է Զեզ պէսները չնորհիւ միայն մասնաւոր փոփոխութեամբ. հետաքրքրուողները համար դուռս բաց է, հաշիւս պատրաստ:

Գալով երեսփոխանութեան հաշուի և հաշուէտութեան մասին, ես երբէք իրաւացի նկատողութիւններից նեղացած չեմ, ալ միշտ աշխատած եմ օգուտ քաղել պ. Գիւղացու ասելով, որպէս թէ ես իմ երեսփոխանութեան ժամանակամիջոցում ժողովրդին հաշիւ չեմ տուել և ալն. չը գիտեմ՝ չը գիտէ, թէ գիտութեամբ անտեղեակ է ձեռնում: Ժողովուրդը ընտրելով ինձ երեսփոխան, սովորական կարգով ինձ հետ էլ ընտրել է և հաշուէտաներ, որոնք իւրաքանչիւր տարուալ վերջը հաշուէտատեան մանրազնին քննութեան են ենթարկում, ուրեմն էլ ինչ հարկ կար մէկ էլ ժողովրդին հաշիւ տալ, քանի որ նորա ներկայացուցիչը արդէն կալ: Գուցէ պ. Գիւղացի

ցին ցանկանում է հաշուէտութեան վերաբերմամբ վերադառնալ հին սխառմին, որ երեսփոխանը հաշուէտատեանը գրած պատրաստած դնում էր մի խանութի մէջ, խանութպանը անցուղարձ անողներին կանչում էր ստորագրելու. պատահողը առանց ուշադրութիւն դարձնելու գրուածի վերաջ՝ ստորագրում էր. դա միսթարական չէ, ժողովրդին հաշիւ տալու կարեւորութիւնը զգացող «պ. Գիւղացին» — ինքնակոչ հողաբարձուն, արդեօք իր ընկերներով մտածեց երբ և իցէ դպրոցների հաշիւը տալ ժողովրդին: Նոքա թատրոններ ներկայացրին, պարահանդէս կազմեցին, աչդ մասին հաշիւ տուին. չէ որ բաւականին ժամանակ է դպրոցների հողաբարձուներին հաշիւ չեն տուել, թէ ես այս մասին շատ անգամ եմ կրկնել հողաբարձութեան նախագահին, եթէ որ դպրոցները չեն կառավարում, լաւ է հաշիւ տալ ժողովրդին, ծանօթացնել դպրոցների դրութեան հետ: Ինչպէս հաշիւ տալին քանի որ ճշտութեամբ հաշուէտութեան ապագիւնների հաշուէտատեանը անհետացած էր, միայն երկու տարուց փտոյ է երևում. պատճառը չետոյ կը պարզուի: Ինչ մնում է շինութեան 10—12 հազար ուռը. ծախսած հաշիւներին, դորա պատասխանատուն ես չեմ, դորա համար ժողովրդից ընտրուած շինութեան հողաբարձու կա՞նք նրան զիմեցէք: «Պ. Գիւղացին» մի ակնարկով կամենում է իմ պատուիս արատ բերել ասելով՝ թէ ես շինութիւն չինել շատ եմ սիրում. աչդ մասին հարկ եմ համարում մի երկու խօսք ասել: Պ. Գիւղացի, եկեղեցական շինութեան չատակագիրը (պլանը) ես չեմ վերցրել, ալ իմ նախորդ պ. Ն. Տէր-Ներսէսեանցը եկեղեցական շինութեան միայն պլանի համար, կարծեմ, տուել է

400 ուրբ., եկեղեցական շինութեան ներքին չարկը իր նկուղով նորա երեսփոխանութեան ժամանակն է շինուած, հին չաջորդարանը նորա ժամանակով է քանդած, պ. Ղ. Ս- Յովհաննիսեանցին եկեղեցական գումարից 250 ուրբ. ու հողեր կառավարութեան քարտուղարին ազգետեղին չատկացնելը նոյնպէս նորա ժամանակով է եղած. խնդրեմ իմ գործունէութիւնս քննութեան ենթարկելու ժամանակ վերլուիչեալները ի նկատի ունենալ, որ դռքա եղած են պ. Տէր-Ներսիսեանցի ժամանակ և ոչ իմ. զգուշացնում եմ, որ անգիտակցաբար իմ գործունէութեան վերաջ չը դնէք: Ինչ մնում է Կուղանեանցի քարվանսարալի շինութեան մասին, շինութիւնը թէ նախկինը և թէ ներկան եղած է պ. Ա. Իւղբաշեանցի կարգադրութեամբ և ոչ իմ: Ես վերջինս գործել եմ իբրեւ նորա հաւատարմատար. պատրաստ եմ շինութեան մասին ամենամանրամասն բացատրութիւն տալ ցանկացողներին դատած սխալմանց մասին: Նախ քան խօսքս վերջացնելը աւելորդ չեմ համարում մի քանի խօսք էլ ասել պ. Գիւղացու իրաւացի նկատողութեան մասին: Շատ ուղիղ է նկատել պարոնը, որ աշխարհիս մէջ տնտղական ոչինչ չկայ, էս օրուալ հարուստը կարող է վաղը աղքատ լինել, և բաղդաւորը՝ անբաղդ և աղք կանխօրէն նախատեսուած է. աղ իսկ պատճառով օրինաց 1023 չօդ. № I, հատ. մասն I կարգադրած է եկեղեցական գումարները շահեցնել կամ արքունական բանկերում կամ օրինաւոր ապահով գրաւականներ ստանալով և միանգամաճն արգելում է երեսփոխաններին եկեղեցական փողերը մասնաւոր մարդկանց կամ անապահով հաստատութիւններին շահեցողութեան տալ:

Իսկ մեր դպրոցների հոգաբարձութեան ներելի է 1600 ուրբլի պահել իրանց մօտ առանց շահեցողութեան մօտ հինգ ամիս. շնորհակալութիւն նորա աղ սրտացաւութեան համար: Որքան ինձ չափոնի է, պ. Գիւղացին սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցու ծխական ժողովուրդ է, ինչի իւր հոգատարութեան և սրտացաւութեան խնամքից զրկում է նորան (սրանով չեմ կամենում նրան զրկել սուրբ Յովհաննէս եկեղեցու մասին խօսելու իրաւունքից), չէ որ նորա գումարը գտնւում էր բանկում. ինչ էր պատճառը, որ նորա երեսփոխանը բանկից բերել տուեց ու ինչ աւաւ. գուցէ զետեղել է աւելի ապահով բանկում, ինչի չի խօսում. չը լինի անիրաւ խնամութիւնը աչտեղ էլ խաղում է իւր դերը: Պատասխանը թողնում եմ Գիւղացուն: Առաջիմ ալսքան:

Նախկին երեսփոխան սուրբ Յովհաննէս մայր եկեղեցւոյ՝

ԱՂԷՔՍԱՆԳՐ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆՑ:

Ի 13-ն Դարբէ 1889 թի.

Ի Գ անձ ա կ:

34

С^{arm}
1101

и ф

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 5 Апрѣля 1889 г.

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
Восточныхъ Исследований
Введ. отд. Науч.
СС. 5

Типографія М. Д. Ротиніанца. На Гол. просп. д. № 41

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0051469

555/1

